

Snorre Sturlason som genealog

Av *Sten Carlsson*

1. Torgny lagman och hans ätt

I Olaf den heliges saga, liksom i Heimskringla, berättar Snorre Sturlason († 1241) om lagmannen Torgny Torgnysson och hans uppgörelse med Olof Skötkonung på ett ting i Uppsala i början av 1000-talet. Enligt Snorre var Torgny son till en tidigare Tiundalagman, som också hette Torgny Torgnysson; deras förfäder hade varit lagmän i Tiundaland under många konungars tid.¹ Berättelsen har i generationer utgjort en kär folkläsningsmen men har inte skattats högt som historisk källa inom nyare vetenskap. Redan 1873 framhöll Gustav Storm, att Snorres diktargåva och framställningskonst måste ha spelat en avgörande roll för t. ex. personteckningen och skildringen av Torgnys stora tal. Dock räknade han med att Snorre anknöt till en tidigare, troligen isländsk tradition, och hävdade inte att alltsammans var hopdiktat av islänningen.² Betydligt mera kritisk var Oscar Albert Johnsen (1916), som efter en jämförelse med andra källor kom fram till slutsatsen, att Snorre gjort sig skyldig till mycket fria och på viktiga punkter uppenbart ohållbara konstruktioner. Johnsen ansåg, att det inte fanns någon som helst grund att hålla på berättelsen om Torgny lagmans uppträdande på tinget i Uppsala. Dock bestred han inte uttryckligen Torgnys existens.³ Samtidigt med Johnsen och oberoende av honom publicerade Birger Nerman en studie, vari han likaså utmönstrade Snorres version av det yttre händelseförloppet. Vidare betecknade han det som osannolikt, att lagmansättens medlemmar under tre generationer skulle ha hetat Torgny, vilket enligt rådande namnskick — såsom Nerman uppfattade detta — skulle betyda, att de två senare av dem skulle ha fötts postumt. Inte heller Nerman bestred dock Torgnys existens.⁴

Ett steg längre gick Natan Beckman (1918). Han instämde i Nermans argumentering beträffande namnskicket och menade, att Snorre gjort sig skyldig till en ren konstruktion, som var beroende av hans egna politiska ideal. Han bestred visserligen inte förekomsten av ”en del historisk tradition bakom Torgny lagman” men talade också om ”förlusten av Torgny som historisk person”.⁵ Beckmans mening tycks ha varit, att Torgny inte existerat.

¹ Saga Óláfs konungs hins helga. Den store saga om Olav den hellige, utg. av Oscar Albert Johnsen og Jón Helgason, (1941), 1, s. 160 ff.; Heimskringla (Nóregs konunga sögur af Snorri Sturluson, utg. ved Finnur Jónsson, 1893—1900), 2, s. 135 ff. Jfr Sigurdur Nordal, Om Olaf den helliges saga (1914), s. 166 ff.

² G. Storm, Snorre Sturlassöns historieskrivning, En kritisk undersøgelse (1873), s. 99, 162 f.

³ O. A. Johnsen, Fridgerdar-saga. En kildekritisk undersøkelse (Historisk Tidsskrift utg. av Den norske Historiske Forening, 5:3, 1916), s. 515, 528 ff.

⁴ B. Nerman, Torgny lagman (Arkiv för nordisk filologi 1916), s. 308 ff.

⁵ N. Beckman, Torgny lagman (Edda 9, 1918), s. 278 ff.

När Curt Weibull 1921 tog upp Torgny-episoden, behövde han följaktligen mot vanligheten inte driva någon skarp polemik mot sina närmaste föregångare. Han betonade ytterligare de litterärt utbroderande dragen i Snorres historie-skrivning och utmönstrade berättelsen om mellanhavandet på tinget i Uppsala. Frågan om Torgnys historiska existens berörde han inte direkt.⁶

Torgnys aktier stod i alla händelser lågt. Erik Noreen nöjde sig 1933 med att beteckna hans historiska existens som obestyrkt.⁷ Sture Bolin förklarade 1936 kort och gott, att Torgny var en "sagofigur".⁸ Elias Wessén menade 1941, att han var "en skapelse av Snorres konstnärliga fantasi".⁹

När Otto von Friesen 1942, kort före sin död, åter försökte föra in Torgny lagman på den historiska scenen, framstod han nästan som en ropandes röst i öknen. von Friesen inskränkte sig inte till att tveklöst beteckna Torgny som en historisk person utan sökte också rädda en del av Snorres detaljframställning. Nermans anmärkning beträffande namnskicket syntes han beredd att acceptera men sökte komma ifrån den genom antagandet, att Torgny egentligen var ett binamn, vars innebörd ("åskdunder") passade bra på en offentlig person med en anmärkningsvärt stark stämna.¹⁰

von Friesens argumentering har inte vunnit någon anklang. Adolf Schück ville 1949 visserligen inte utan vidare avvisa tanken på Torgny såsom en historisk person men underkände helt Snorres detaljframställning och pekade på det faktum, att namnet Torgny inte förekommer på en enda runsten.¹¹ Sture Brolin förtydligade 1954 sitt tidigare uttalande i negativ riktning: "Den kritiska historieforskningen har sedan länge betecknat Torgny lagman som en sagofigur utan historiskt verklighetsunderlag. De enstaka försök, som gjorts att hävda motsatt mening, senast av O. v. Friesen... ha icke krönts med framgång."¹² Peter Hallberg förklarade 1966 nästan lika kategoriskt: "Torgnys gestalt och andan i hans tal bör ses som en fri uppfinning, troligen är det här fråga om en reflex av Snorres egna ideal".¹³

Man kan urskilja fyra olika uppfattningar i 1900-talets vetenskapliga litteratur om Torgny lagman: 1) Torgny har existerat, och det finns en historisk kärna i Snorres berättelse om hans framträdande på tinget i Uppsala (von Friesen); 2) Snorres detaljframställning är ohållbar, men Torgnys historiska existens behöver för den skulle inte sättas i fråga (Johnsen, Nerman); 3) Snorres detaljframställning är ohållbar, och Torgnys historiska existens är obestyrkt (Noreen, Schück); 4) hela Torgny-episoden, inklusive Torgnys person, är ohis-

⁶ C. Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden (1921), s. 185 ff.

⁷ Nordisk Familjebok, 3:e uppl., 19 (1933), sp. 462.

⁸ Svensk uppslagsbok, 1:a uppl., 28 (1936), sp. 45.

⁹ E. Wessén, Snorre Sturluson och Sverige (Island 1941, Årsbok utg. av Samfundet Sverige-Island, tr. 1942), s. 23, 25.

¹⁰ O. von Friesen, Fredsförhandlingarna mellan Olov Skötkonung och Olav Haraldsson (Historisk Tidskrift 1942), s. 247 ff.

¹¹ A. Schück, Torgny lagmans strafftal på Uppsalatinget (Svensk Tidskrift 1949), s. 691. Jfr dens. i Svenska Män och Kvinnor, 8 (1955), s. 11 f.

¹² Svensk Uppslagsbok, 2:a uppl., 29 (1954), sp. 649.

¹³ P. Hallberg, Forntidssagor om kungar och hjältar (Den svenska historien, 1, 1966), s. 188.

torisk; Torgny är en sagofigur eller en produkt av Snorres litterära fantasi (Beckman, Bolin, Wessén).¹⁴ Av dessa fyra alternativ måste det första sägas stå på mycket osäker grund; det andra är i och för sig tänkbart; det tredje är från källkritisk synpunkt oklanderligt, åtminstone som utgångspunkt för en diskussion; det fjärde slutligen, som skenbart framstår som det rättrogna uttrycket för "radikal källkritik", är utomordentligt bräckligt, då det inrymmer det obevisade påståendet, att Snorre skulle ha skapat historiska gestalter av intet, uteslutande för den konstnärliga effektens skull. Veterligen finns det i hans författarskap inte något annat exempel på ett dylikt självsvald.¹⁵

Det källkritiskt riktiga förfarandet måste vara att beteckna alla påståenden, de må vara positiva eller negativa, såsom obestyrkta, till dess klara argument framlagts för deras riktighet. Nu finns det faktiskt ett källställe, som talar för att Snorres framställning är riktig, när det gäller lagmansätten i Tiundaland. Saken har i korthet påpekats av Dag Strömbäck 1945 men har inte blivit beaktad i den senare litteraturen. Det återopade stället — som funnits i tryck sedan länge — är en passus i den isländska Landnámabók, i en redaktion som anses tillhöra tidigt 1200-tal. Det heter där, att landnamsmannen Torir snepill var son till den norske vikingen Kettil brimill i dennes äktenskap med Jorun, dotter till Torgny, "lagman av Svea rike". Strömbäck går inte närmare in på frågan om notisens betydelse för värderingen av Snorres berättelse men påpekar, att uppgiften kan ge förnyad aktualitet åt Storms sedan länge övergivna uppfattning, att Snorre åtminstone delvis kunnat bygga på en isländsk tradition om Torgny. Samtidigt antyder Strömbäck, att Landnámabóks Torgny bör ha tillhört en äldre generation än Snorres lagman.¹⁶

Strömbäck anser notisen trovärdig, och det finns ingen anledning att motsäga honom. Islänningarna var goda genealoger med en välbestyrkt förmåga att genom flera generationer bevara kunskapen om enkla släktsammanhang. Både Torir snepill och hans far Kettil brimill är historiska personer — omtalade även i Njáls saga.¹⁷ Den omständigheten, att Kettil hämtade sin brud från Svearike, var tillräckligt intressant för att utan svårighet kunna hållas i minnet av hans ättlingar genom flera släktled.

Termen Svea rike (Svíá ríki) fordrar en kommentar. Den *behöver* inte betyda mer än att lagmannen i fråga bodde någonstans inom sveaväldet men *kan* också spegla ett ålderdomligt språkbruk, innebärande att lagmannen i Tiundaland — otvivelaktigt svearnas "urhem"¹⁸ — gjorde anspråk på att företräda det egentliga Svea rike.¹⁹

Även namnet Jorun (fornsv. Iórunn) bör beaktas. Det är känt från alla delar av Norden och förekommer flerstädes i Landnámabók.²⁰ I Uppland tycks det

¹⁴ Troligen bör även C. Weibull räknas till denna grupp.

¹⁵ Betr. Sigrid Storråda se nedan.

¹⁶ Landnámabók (1900), s. 80; D. Strömbäck, En orientalisk saga i fornnordisk dräkt (Donum Grapeanum. Acta Bibliothecae R. Universitatis, Upsaliensis, 5, 1945), s. 429 f.

¹⁷ Brennu-Njáls saga (Íslenzk fornrit 12, 1954, Einar Ó. Sveinsson gaf ut), s. 271, 302.

¹⁸ Jfr J. Sahlgren, Sveaväldets uppkomst (Namn och bygd 1931), s. 131 ff.

¹⁹ Betr. namnet Svearike jfr Adolf Noreen i Nordisk Familjebok, 2:a uppl., 27, (1918), sp. 1129.

²⁰ Landnámabók, personreg.; E. Wessén, Nordiska namnstudier (Uppsala Universitets Årsskrift 1927), s. 107.

ha varit rätt ovanligt, men det möter på tre runstenar, alla knutna till en Jorun, som var gift med Ingefast i hans andra gifte och mor till Jarlabanke.²¹ Denna Jorun, som bör ha varit född någon gång under senare hälften av 900-talet, måste ha varit yngre än Landnámabóks lagmansdotter, men det är tänkvärt, att de tillhör samma uppländska storbondemiljö.

Vad slutligen beträffar ”lagman Torgny av Svea rike”, bör han ha varit född på 800-talet. Han har med andra ord tillhört en långt tidigare generation än Snorres Torgny lagman, som uppges ha varit en gammal man på Olof Skötkonungs tid och bör ha varit född någon gång vid mitten av 900-talet. Notisen i Landnámabók ger i alla händelser ett starkt stöd åt Snorres uppgift, att det skulle ha funnits en uppländsk lagmansätt, i vilken namnet Torgny var vanligt. von Friesens tanke, att namnet Torgny blott skulle ha varit ett binamn, kan avföras ur diskussionen. Nermans av von Friesen biträdda tes, att namn av typen Torgny Torgnysson förutsätter postum födelse, kan likaså avvisas. Vi vet inte mycket om namnskicket i vikingatidens uppländska storbondeätter, men det är ett faktum, att det i Jarlabankes släkt, enligt runstenarnas vittnesbörd, fanns en Östen Östensson, som näppeligen har varit postumt född, då han att döma av uppräknigen på en runsten hade en yngre bror.²² Snorres namnsvit är följaktligen i och för sig godtagbar, vilket inte behöver betyda att hans genealogi är i allo korrekt.

Snorres skildring av lagmannen Torgny Torgnyssons uppträdande på tinget i Uppsala är uppenbarligen litterärt utsmyckad och påverkad av Snorres egna politiska ideal. Källmaterialet möjliggör inte heller någon verklig kontroll av hans framställning rörande de politiska sammanhang, i vilka lagmannen skulle ha varit invecklad. Men Torgny kan inte betecknas som en av Snorre hopdiktad sagogestalt. Starka skäl talar för att han verkligen existerat och att han tillhört en gammal lagmansfamilj, i vilken det eljest sällsynta namnet Torgny var vanligt.

2. *Sigrid Storråda*

Den vid 1000-talets början verksamme krönikören Thietmar av Merseburg uppger, att konung Sven Tveskäg av Danmark var gift med en dotter till hertig Mieszko av Polen och i detta gifte far till Harald och Knut (den store).²³ Såsom Lauritz Weibull med berättigad skärpa understrukt, vederlägger denna uppgift Saxos och de isländska sagornas vida senare påståenden, att Knut den store skulle ha varit son till den mångomskrivna Sigrid Storråda. Det finns över huvud taget ingen plats för henne i Sven Tveskäggs biografi.²⁴

²¹ Upplands runinskrifter granskade och tolkade av E. Wessén och Sven B. F. Jansson (Sveriges runinskrifter, 6, 1940—43), s. 208 ff., 218, 225.

²² Upplands runinskrifter, 1, s. 201, 210. Betr. oregelbundenheter i namnskicket se även E. Wessén, a.a. (1927), s. 23.

²³ Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon post editionem Ioh. M. Lappenbergii recognovit Friedricus Kurze (Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, 1889), s. 216.

²⁴ L. Weibull, Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000 (1911), s. 108 f.

Adam av Bremen, som skrev på 1070-talet, har ytterligare att berätta i saken. Han uppger bl. a., att Sven Tveskäggs äktade "Eriks änka, Olofs moder, vilken födde honom Knut". I ett s. k. scholion till Adams berättelse — troligen skrivet av Adam själv — heter det vidare, att den svenske konungen Erik (Segersäll) ingick förbund med konung Boleslav av Polen — Mieszkos son — vilken lämnade honom sin dotter eller syster till äkta.²⁵ Adams framställning anses ha en särskild tyngd därigenom, att en av hans sagesmän var konung Sven Estridsen, Sven Tveskäggs dotterson. Weibull godtar för sin del Adams citerade uppgifter även på de punkter, där Adam går utöver Thietmar. Han finner följaktligen inte någon plats för Sigrid Storråda som Erik Segersälls maka och Olof Skötkonungs mor. Sigrid Storråda försvinner därmed ur historien såsom en under 1100-talet skapad sagogestalt, uppkommen genom en "klyvning" av den hos Thietmar och Adam omnämnda slaviska prinsessan.²⁶

Weibulls uppfattning beträffande Sigrid har i allmänhet accepterats. Hon betecknas i modern litteratur som en "sagodrottning" eller "sagogestalt".²⁷ Hennes båda namn har också misstänkliggjorts. Weibull var själv inne på tanken, att namnet Sigrid skulle ha kunnat vara en följd av betydelseligheten mellan detta namn, och det namn, Gunhild, som den slaviska prinsessan enligt isländska källor bar i Norden.²⁸ Tillnamnet Storråda — i och för sig språkligt oantastligt — bör enligt en av Karl Axnäs framställd hypotes sammanställas med ett visserligen aldrig belagt polskt "Czcirada", som skulle förklara såväl Sigrid som Storråda.²⁹ Sture Bolin tänker sig, att suffixet -åda skulle kunna återspegla ett slaviskt Oda.³⁰

Dessa övermåttan djärva etymologiska hypoteser har knappast vunnit någon anslutning. Av de försök, som gjorts att rädda Sigrid Storrådas historiska existens, måste å andra sidan en del anses förfelade.³¹ Gottfrid Carlsson har emellertid 1957 framfört vissa för Sigrid Storråda positiva argument, som knappast låter sig avvisas. Vad först Adam beträffar, påvisar Carlsson, att uppgiften i scholiet inte hänger ihop. Om nämligen, såsom där avses, Eriks giftermål med den slaviska prinsessan ägde rum kort före hans omkring 995 inträffade död — och synbarligen efter Mieszkos död 992 — kan hon inte ha varit mor till Olof Skötkonung, som vid faderns död måste ha varit åt-

---

²⁵ Adam von Bremen, *Hamburgische Kirchengeschichte*, Dritte Auflage, herausg. von Bernhard Schmeidler (*Scriptores rerum germanicarum*, 1917), s. 95, 99, 112 f., 134.

²⁶ L. Weibull, a.a., s. 92, 106 ff., 124 f.

²⁷ T. ex. S. Bolin i *Svensk Uppslagsbok*, 1:a uppl., 24 (1935), sp. 746; A. Åberg, *De första sveakonungarna* (*Den svenska historien*, 1, 1966), s. 195. H. Gillingstam (art. Gunhild i *Svenskt Biografiskt Lexikon*, 17, 1969, s. 418) tar inte klar ställning men tycks luta åt samma åsikt.

²⁸ L. Weibull, a.a., s. 110 not.

²⁹ Karl Axnäs, *Slavisch-baltisches in altnordischen Beinamen* (*Nomina Germanica*, 2, 1937), s. 44 ff. Jfr Nils Ahnlunds kritiska rec. i *Historisk Tidskrift* 1937, s. 174.

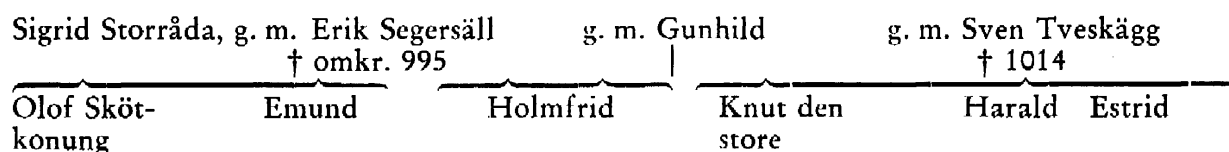
³⁰ S. Bolin, senast a.a., sp. 747.

³¹ T. ex. N. Beckman, *Tre konungaätter och deras jordegendomar i Sverige* (*Personhistorisk Tidskrift* 1912), s. 1 ff.; H. Toll, *Sigridis Storråda rediviva* (*Historisk Tidskrift* 1921), s. 216 ff. Betr. ohållbarheten i Beckmans hänvisning till godscomplexet Sigridlev se G. Carlsson, *Sigrid Storråda och Sigridlev* (*Personhistorisk Tidskrift* 1957), s. 37 ff.

minstone i femtonårsåldern.³² Det kan här tilläggas, att Olofs son Anund Jakob var född omkring 1008 och hans dotterson Jaroslav 1020 (enligt Nestorskrönikan); de båda döttrarna Ingegärd och Astrid gifte sig omkring 1019.³³ Allt detta visar, att Olof var född senast i början av 980-talet, troligen dessförinnan. Hans förmenta mor Gunhild var vid tiden för sitt andra gifte alltjämt i fruktsam ålder och födde åtminstone tre barn åt konung Sven; sonen Knut, som torde ha varit äldre än Harald, anses ha varit född omkring år 1000.³⁴ Ålderskillnaden mellan Olof och Sven Tveskäggs barn blir följaktligen betydande, allra minst 20 år. Redan av detta skäl måste man, som Gottfrid Carlsson framhållit, anse det som föga sannolikt, att de haft samma mor.³⁵

Till saken hör vidare, att Sigrïd, "Syritha", figurerar som en historisk person inte bara hos islänningarna utan också hos Saxo (omkr. 1200), vilken gör henne till moder åt både Olof och Knut.³⁶ Samma misstag beträffande Knuts möderne finns hos Snorre men väl att märka — som Gottfrid Carlsson påpekat — inte i den s. k. legendariska Olofssagan från 1200-talets mitt. Sigrïd omtalas där som en förutvarande hustru till Erik "Ärsäll" (= Segersäll) samt som mor till Olof "den svenske" (Skötkonung) och Emund. De gängse uppgifterna om hennes gifte med Sven Tveskagg och om hennes mellanhavanden med Olav Tryggvason saknas.³⁷

De verkliga förhållandena bör ha varit följande. Erik Segersäll var först gift med Sigrïd Storråda, enligt islänningarna dotter till Skoglar-Torste, en mäktig och vittbefaren hövding i Svitjod, som på tämligen goda grunder identifierats med en på uppländsk runsten omtalad Toste, vilken uppburit "gäld" i England.³⁸ I äktenskapet föddes Olof och (troligen) Emund. Det blev sedan upplöst, sannolikt genom att Erik försköt sin gemål. Erik äktade därpå, i samband med sin Östersjöpolitik, en polsk prinsessa, som i Norden antog namnet Gunhild. Äktenskapet upplöstes ganska snart genom Eriks död. Såsom strax skall göras troligt, föddes åtminstone ett barn i detta äktenskap, dottern Holmfrïd. Gunhild gifte sedan om sig med Sven Tveskagg och födde honom åtminstone tre barn, Knut, Harald och Estrïd, innan hon blev förskjuten. Grafiskt kan relationerna framställas sålunda:

³² G. Carlsson, a.a., s. 39.

³³ N. Beckman, art. Anund Jakob och Astrïd i Svenskt Biografiskt Lexikon, 2, (1919), s. 74, 408; O. von Friesen, a.a., s. 261 f.

³⁴ Vilh. la Cour i Dansk Biografisk Leksikon, 9 (1936), s. 333, 12 (1937), s. 566.

³⁵ G. Carlsson, a.a., s. 39. Se även H. Schück, Den äldsta kristna konungalängden i Sverige (Uppsala Universitets Årsskrift 1914), s. 16. Schücks framställning innehåller, vid sidan av värdefulla påpekanden, åtskilliga helt oacceptabla kombinationer.

³⁶ Saxonis Gesta Danorum, ed J. Olrik & H. Ræder, 1 (1931), s. 281 ff.

³⁷ Olafs saga hins helga, utg. ved Oscar Albert Johnsen (1922), s. 1, 5, 15; G. Carlsson, Sigrïd Storrådas söner (Personhistorisk Tidskrift 1957), s. 149 f.

³⁸ Olafs saga hins helga, s. 5; Heimskringla, 1, s. 245, 338, 419, 3, s. 39; O. von Friesen, Historiska runinskrifter (Fornvännen 1909), s. 57 ff.

Familjeförhållandena har synbarligen lätt kunnat missförstås. Adam har — inte nödvändigt genom Sven Estridsen — vetat att Erik och Sven varit gifta med samma kvinna; härav har han dragit slutsatsen, att Eriks son Olof och Svens son Knut var halvbröder, medan de i själva verket var styvbröder. Den omständigheten, att de av allt att döma haft en gemensam halvsystem (Holmfrid), kan ha förvirrat begreppen. Saxo har också vetat, att Erik och Sven varit gifta med samma kvinna men har identifierat henne med Sigrid i stället för med Gunhild. Snorre har gjort samma misstag, men han har dessutom känt till Gunhilds existens. Han har löst ekvationen genom att låta Gunhild, "dóttur Búrizláfs Vinda-konungs", dö innan Sven gifte sig med Sigrid. På ett ställe säger han riktigt, att Gunhild var mor till Harald och Knut, men på ett annat ställe låter han oriktigt Sigrid vara mor till Knut och Estrid.³⁹

3. *Sven Estridsens kusingifte*

Adam av Bremen berättar, att hans gode vän konung Sven Estridsen hade varit gift med en "consobrina" från Sverige men tvingats skilja sig från henne genom ingripanden av ärkebiskopen av Hamburg-Bremen och påven. Adam nämner denna f. d. drottning också i ett annat sammanhang. Under den tid då Edmund Olofsson (Slemme) regerade i Sverige, dvs. på 1050-talet, sammanfördes en till Sverige avsänd delegation från Hamburg-Bremen med en kvinna, som levde på sina gods "bortom Danmark", sedan hon på grund av släktskap (consanguinitas) blivit skild från danernas konung. Kvinnans namn var enligt en handskrift Gunhild, enligt två andra handskrifter Gude och enligt en fjärde handskrift Gunhild eller Giuthe. Till denna notis knyter sig ett scholion, som vållat forskningen mycket huvudbry men som av Sture Bolin tolkats på ett ovedersägligen riktigt sätt. Scholiet upplyser helt enkelt i klarhetens intresse, att denna Gunhild eller Gude var att hålla isär dels från en Gunhild, som var änka efter Anund Jakob, dels från en Gude, som dödade en Tora — härmed avses en händelse i Sven Estridsems "harem".⁴⁰

Dessa notiser ger det första kända belägget på att den katolska kyrkan på nordisk botten ingrep mot äktenskap i förbjudna led.⁴¹ Släktskapen med en "consobrina" låg långt inom de förbjudna ledens rāmärken. Bolin översätter: "eg. en mosters dotter, en kusin men här väl snarare i allmän betydelse av fränka".⁴² Översättningen är onödigt vag. Rent filologiskt betyder consobrina just "mosters dotter", även om det i klassiskt latin kunnat användas också om andra, något fjärrare fränkor. För avlägsnare eller mera ospecificerad släktskap fanns termen "consanguinea".⁴³

³⁹ Heimskringla, 1, s. 320, 419, 3, s. 39, jfr 2, s. 300, 3, s. 100.

⁴⁰ Adam, a.a., s. 152 f., 157; S. Bolin, Kring mästern Adams text (Scandia 1932), s. 230 ff.

⁴¹ Se härom Lizzie Carlsson, "Jag giver dig min dotter", 2 (Rättshistoriskt bibliotek 20, 1972), s. 81 f.

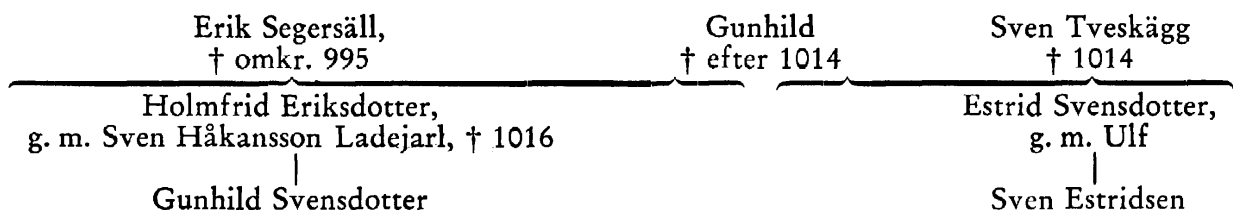
⁴² S. Bolin, a.a., s. 230.

⁴³ A. G. G. Salenius, Latinsk-svensk ordbok (1873, nytryck 1928), s. 187, 191; Du Cange, Glossarium, 2 (1883), s. 519.

Den av Sven Estridsen förskjutna drottningen omtalas även i isländsk litteratur. Där kallas hon Gunhild och säges vara dotter till den norske Ladejarlen Sven Håkonsson och dennes hustru Holmfrid: en annan dotter hette Sigrid och var gift med den norske stormannen Aslak Erlingsson.⁴⁴

Bolin har observerat, att det finns överensstämmelser mellan Adam och Heimskringla. Men han avstår från att dra några slutsatser härav: "Längre än till gissningar på grundval av dessa sammanträffanden mellan uppgifter hos mästern Adam och i den isländska litteraturens genealogiska stoff kan man ej nå".⁴⁵ Adam hade emellertid god insikt i Sven Estridsens förhållanden, och hans framställning är värd att prövas.

Uppmärksamheten inriktas då naturligt på Gunhilds mor Holmfrid. Snorre har klart för sig, att hon var en svensk kungadotter, men medan han i Olof den heliges saga låter henne vara dotter till Erik Segersäll, uppger han i Heimskringla, att hennes far var Olof Skötkonung.⁴⁶ Motsättningen mellan de båda versionerna uppmärksammades på sin tid av P. A. Munch, som på goda grunder gav företräde åt det förra alternativet.⁴⁷ Till Munch har sedermera Halvdan Koht anslutit sig.⁴⁸ Redan kronologiska skäl talar för denna uppfattning. Sven Håkonsson dog redan 1016, på flykt från Norge över Sverige till Gårdarrike.⁴⁹ Han var samtida med Olof Skötkonung och i äldsta laget för att ha varit dennes måg; det faller sig naturligare att tänka sig dem som svågrar. Framför allt blir Adams term "consobrina" helt adekvat, om Gunhilds mor Holmfrid var syster (halvsyster) med Sven Estridsens mor Estrid, medan den blir en smula inadekvat, om den andra versionen föredras; i så fall skulle i stället Gunhilds mor Holmfrid ha varit Sven Estridsens "consobrina" i ordets egentliga mening.⁵⁰ Den sannolika släktskapen var denna:

Några kronologiska svårigheter är inte förbundna med denna kombination. Holmfrid bör ha varit född vid mitten av 990-talet, varför hennes äktenskap med den 1016 avlidne Sven Håkonsson inte kan ha varit långvarigt.⁵¹ De bägge döttrarna måste ha varit små vid faderns död, för så vitt inte endera

⁴⁴ Heimskringla, 3, s. 133, jfr 2, s. 188. På ett ställe (2, s. 41) kallas Aslaks hustru för Gunhild, uppenbart med orätt.

⁴⁵ S. Bolin, a.a., s. 238.

⁴⁶ Saga Óláfs konungs hin helga, 1, s. 59; Heimskringla, 1, s. 457 f., jfr 2, s. 62.

⁴⁷ P. A. Munch, Det norske Folks Historie, 1:2 (1853), s. 315 not.

⁴⁸ H. Koht, art. Svein Håkonsson, Norsk biografisk leksikon, 15 (1965), s. 334 f.

⁴⁹ Heimskringla, 2, s. 79; P. A. Munch, a.a., s. 533 f.; H. Koht, a.a.

⁵⁰ S. Bolins resignation (a.a., s. 238) kan delvis ha berott på att han endast observerat Heimskringlas version.

av dem rent av var postum. Gunhild var synbarligen uppkallad efter sin mor; att Sigrid bar samma namn som sin morfars tidigare hustru, får väl betraktas som en tillfällighet. Troligen var Gunhild något äldre än sin kusin och make Sven Estridsen, som anses ha varit född omkring 1020.⁵² De unga tu har rimligen gjort varandras bekantskap under Svens långvariga vistelse vid Anund Jakobs hov.⁵³ Gunhild kan antas ha vuxit upp i Sverige, i sin mors hemland, dit hon återvände efter skilsmässan från Sven Estridsen.

Slutord

”Snorre Sturlesons Ynglinga-Saga synes mig i det hela taget ej vara mycket att lita på”.⁵⁴ Denna ”tes” av den unge Harald Hjärne, framställd och utvecklade vid ett sammanträde i Historiska föreningen i Uppsala 1867, vittnar om en tidigt förvärvat skepsis mot Snorre Sturlasons författarskap. Den har en motsvarighet i Gustav Storms inledningsvis citerade undersökning från 1873. Kritiken mot Snorre och andra isländska historieskrivare har således gamla traditioner i svensk historieskrivning, och det frontalangrepp som Lauritz Weibull satte in 1911 markerade inte något direkt nytt.⁵⁵ Den radikala kraft, varmed Weibull och hans efterföljare har gått fram, har emellertid inneburit en nyttig uppröjning med allehanda slentrian, som alltför länge hållit sig kvar i litteraturen, kanske särskilt i handböckerna.

Olyckligt är emellertid, att den auktoritet som Lauritz Weibull och även hans bror Curt ofta kommit att representera, haft en nästan förlamande inverkan på många senare historiker. Forskningen har i alltför hög grad låsts fast vid 1911 års ståndpunkt. Svagheten hos bröderna Weibull låg väl att märka inte i deras stundom påtalade ”hyperkritik” utan snarare i den schematisering, som kom att utmärka deras källvärderingar. I det stora hela räknade de bara med två sorters källor: dåliga och goda. Till de dåliga sagesmännen hörde Snorre och hans landsmän; därför kastades hela sagalitteraturen över bord, utan att möjligheterna till positiva slutsatser ens prövades eller fick prövas. Till de verkliga sanningsvittnena räknades Adam av Bremen. Därför godtogs hans uppgifter även när de var motsägelsefulla, svårförenliga med andra vittnesbörd eller allmänt obestyrkta. Några exempel härpå har givits i det föregående. Ytterligare ett må anföras. Adam uppger, på grundval av

---

⁵¹ Heimskringla (1, s. 457 f.) förlägger visserligen giftermålet till tiden omkring 995, men kronologien är här ytterst osäker. Vi vet över huvud taget ingenting med säkerhet om Sven Håkonssons biografi före år 1000. Jfr H. Koht, a.a.

⁵² Adam Afzelius i Dansk Biografisk Leksikon, 23 (1942), s. 194.

⁵³ Se härom Adam, a.a., s. 134, 136, 152.

⁵⁴ Hundra års historisk diskussion. Historiska föreningen i Uppsala 1862—1962 (red. av R. Torstendahl, *Studia historica Upsaliensia*, 8, 1962), s. 63.

⁵⁵ Betr. den historiografiska bakgrunden till L. Weibulls medeltidsforskning jfr Rolf Arvidsson, *Källkritisk radikalism och litteraturhistorisk forskning* (Scandia 1971), s. 287 ff.; C. Weibull, Lauritz Weibull. Den källkritiska metodens genombrott i nordisk medeltidsforskning (Scandia 1972), s. 1 ff.; Hugo Yrwing, Lauritz Weibull and the Principles of Source-Criticism (*Mediaeval Scandinavia*, 5, 1972), s. 123 ff. R. Arvidsson, Lauritz Weibull och litteraturhistorien (Scandia 1973), s. 114 ff., Birgitta Odén, Åra, minne och vetenskapsteori (ibid.), s. 139 ff.

vad Sven Estridsen berättat för honom, att Sverige omkring 936 styrdes av kung Ring jämte hans söner Erik och Emund. Uppgiften kan varken bevisas eller motbevisas. Namnet Ring, eljest okänt i den svenska kungaätten och oförenligt med dess allittererande namnskick, måste dock sägas vara ganska misstänkt. Adam och Sven Estridsen har på 1070-talet knappast vetat mer om 930-talets Sverige än t. ex. Saxo och islänningarna omkring 1200 har vetat om det tidiga 1000-talets Danmark eller Sverige. Inte desto mindre har t. ex. Sture Bolin, trots vissa reservationer, i Lauritz Weibulls efterföljd visat Adam en tilltro, som han vid motsvarande tidsavstånd inte hade kunnat visa Saxo eller Snorre.⁵⁶ Varken Weibull eller Bolin tycks ha beaktat det enkla faktum, att Adam lämnat en oriktig uppgift om en viktig punkt i Sveriges historia, som låg honom ganska nära i tiden, nämligen Olof Skötkonungs dödsår, som av honom förlagts till omkring 1037 i stället för omkring 1022.⁵⁷ Så mycket varsammare bör man då vara med notiser, som rör händelser från 900-talet, inklusive Erik Segersälls familjeförhållanden.

Det kan självfallet inte bestridas, att Adam är en bättre sagesman än Snorre, när det gäller Nordens historia omkring år 1000 — men uteslutande på grund av det kortare tidsavståndet, inte i kraft av någon större personlig sanningskärlek eller noggrannhet. Adam är emellertid något sämre, Snorre något bättre än sitt rykte. Adam är långt ifrån ofelbar. Snorre har på grund av det långa tidsavståndet och de ofta talrika mellanleden gjort sig skyldig till många misstag, motsägelser och felkombinationer, även när det gäller biografiska och genealogiska grundfakta. Han har också ansett sig äga rätt till litterära utbroderingar. Men han var inte någon romanförfattare, som medvetet förvanskade fakta eller rent av förde in av honom själv diktade personer på den historiska scenen. De historiker som i källkritikens namn gjort sig skyldiga till dylika påståenden har själva gett sig ut på osäker mark. Snorre har, inom ramen för sin egen helt naturligt utvecklade källkritik och vetenskapssyn, strävat efter att berätta sanningen, sådan som han själv uppfattat den; han har, för att citera honom själv, inte velat bokföra obestyrkta sägner ("vér viljum eigi setja á boekr vitnislausar sögur").⁵⁸ Det är lika felaktigt och ofruktbart att a priori underkänna hans uppgifter som att godtaga dem utan vederbörlig kontroll.

---

⁵⁶ Adam, a.a., s. 59; L. Weibull, a.a., s. 67; S. Bolin, art. Erik Ringsson i *Svenskt Biografiskt Lexikon*, 14 (1953), s. 245.

⁵⁷ Adam, a.a., s. 134; H. Schüek, a.a., s. 18 f.

⁵⁸ *Heimskringla*, 3, s. 129; O. von Friesen, a.a. (*Historisk Tidskrift* 1942), s. 252.